

LES GESTES CATALANES

A l'edat mitjana era palès el gust popular per les narracions èpiques, demostrat per la difusió de temes francesos i provençals, gràcies a la tasca d'un grapat de bons poetes capaços de compondre narracions d'elevat to i de nombrosos joglars per divulgar-les, amb un fons de fets i de personalitats susceptibles de carregar-se d'elements llegendaris. La cançó de gesta és una composició en vers destinada al poble i dedicada a difondre per les places i els mercats les magnificències militars dels senyors, a la vegada que configura un prototipus de cavaller cristià i de croat. El conjunt conforma la poesia èpica, de la qual destaquen la *Chanson de Roland*, el *Cantar del Mío Cid* i la *Nibelungslied*.

En català no conservem cap cançó de gesta completa. Això no és estrany si tenim en compte que l'epopeia de tall tradicional es caracteritza arreu pel seu origen i la seva difusió orals, i només es trasllada a l'escriptura en molt poques ocasions.

Al contrari de la poesia lírica culta, la narració èpica frueix d'una gran llibertat formal. El joglar que memoritzava aquesta mena d'obres, disposava ben sovint del recurs de la improvisació, adaptant i variant el text rebut segons les circumstàncies.

LES QUATRE GRANS CRÒNIQUES

La diversificació de gèneres, la continuïtat de la pràctica escriptuària de la cancelleria reial, la creació de l'Estudi General de Lleida (1300), primera universitat de Catalunya, i les noves aportacions des de la perifèria contribuïren a l'elaboració d'una norma lingüística comuna i a la capacitat expressiva del català. La prosa historiogràfica i cancelleresca, l'oratòria parlamentària i la predicació religiosa, i la influència de l'humanisme són alguns dels factors a considerar.

Les quatre grans cròniques –la de Jaume I o *Llibre dels feits*, la de Bernat Desclot, la de Ramon Muntaner i la de Pere el Cerimoniós– constitueixen sengles monuments de la historiografia medieval, i la seva contribució a l'afaiçonament de la prosa catalana és bàsica.

En les tres primeres, hom ha volgut trobar-hi exemples de prosificacions de les antigues cançons de gesta catalanes. Segons això, l'únic vestigi d'aquelles composicions originàriament orals estaria en aquests fragments prosificats, és a dir, en aquestes redaccions en prosa d'un text original en vers.

1) *El Llibre dels feits* (1274?) narra les gestes del Conqueridor. Segurament és un producte mixt de la cancelleria reial i de la intervenció directa del rei, la qual cosa es reflecteix en la juxtaposició de dos registres, un de més curialesc i un de més popular, i en la coexistència de l'estil indirecte i l'estil directe, amb parlaments solemnes i diàlegs vius, fins i tot amb presència del fenomen de l'alternança de llengües en l'estil directe, segons la llengua de l'autor del discurs reportat (de fet hi ha alternança català/l·latí, català/àrab, català/mossàrab, català/castellà, català/occità, català/francès).

El Llibre dels feits fou escrit sota la direcció del monarca. L'obra, destinada a difondre's oralment, posseeix, en l'ordre lingüístic, un marcat caràcter planer i popular; és fàcil de trobar-hi repeticions i vacil·lacions, mostres de llengua viva i espontània i nombrosos refranys.

Hi predominen les construccions paratàctiques. Des del punt de vista lèxic s'hi ha trobat aragonesismes, occitanismes i altres manlleus que, com en la Crònica de Desclot, obeeixen al desig verista de reproduir la llengua dels no catalans; així, hi apareixen paraules, expressions o paràgrafs en francès, provençal, mossàrab, àrab, castellà i aragonès.

2) *La Crònica de Bernat Desclot* (1288) narra els fets ocorreguts des del regnat d'Alfons el Cast fins al de Pere el Gran. A diferència de l'anterior, es caracteritza pel seu to curialesc i objectiu, ben allunyat de l'estil directe i l'expressió personal. Segons Coll i Alentorn, la llengua de la Crònica de Desclot presenta particularitats d'un dialecte de la zona oriental del Pirineu i abunda en arcaïsmes. Convé destacar-hi l'ús d'altres llengües quan parlen personatges no catalans.

3) La *Crònica de Ramon Muntaner* (1325) és la més llarga de totes i abraça el període que va del naixement de Jaume I fins a la coronació d'Alfons III. Tot i que, dins la tradició unificadora de la cancelleria reial, la llengua d'aquesta crònica excel·leix per la seva riquesa estilística i capacitat d'expressió personal, són pròpies de l'estil de Muntaner les repeticions de mots i estructures sintàctiques, les adjectivacions formulars i reiteratives, l'abundor d'anacoluts, d'inversions i d'expressions hiperbòliques, d'apel·lacions, comparacions i proverbis.

Hom ha assenyalat que en Muntaner l'ús de la construcció "va + infinitiu" deixa d'ésser un recurs propi de l'estil èpic per a consolidar-se com a expressió gramatical del passat. Tot plegat contribueix a crear la impressió d'un estil popular i espontani, una mostra excel·lent del "pus bell catalanesc", per dir-ho amb les seves paraules.

L'entusiasme de Ramon Muntaner per la dinastia de Barcelona és paral·lel al que sent per la llengua, el "bell catalanesc", de l'expansió de la qual esdevé un testimoni directe. Tanmateix, seguint la tradició, escriu en occità un poema, el Sermó, que intercala en el text. Cal remarcar la voluntat de l'escriptor d'acostar-se als oïdors o lectors de la seva obra, voluntat palesa en un estil viu i familiar, en l'ús d'expressions populars i en la presència de recursos narratius i joglarescos.

4) La *Crònica de Pere el Cerimoniós* (1386) reflecteix la consciència del prestigi de la reialesa catalana i la voluntat de perpetuar-lo i enaltir-lo mitjançant la redacció dels fets reials. L'expressió lingüística hi és més controlada que en les de Jaume I o Muntaner, la sintaxi hi és més articulada i les figures retòriques més abundoses, donant lloc a un estil afectat, però també més feixuc, efecte al qual contribueix la relació per jornades.

La *Crònica de Pere el Cerimoniós* fou redactada, sota el control directe del monarca, en plural majestàtic, com la de Jaume I, i s'ha conservat en dues redaccions, una més primitiva i la segona més elaborada i completa. La seva prosa manca del caràcter viu i popular de les anteriors i, en certs moments, quan adquireix la forma de dietari, esdevé seca i eixuta, però manté sempre un to estilístic elevat. Com en les altres cròniques, en aquesta alguns personatges parlen, segons la seva procedència, en altres llengües que la catalana: la provençal, l'aragonesa i la castellana.